

Jonáš 4

1.

Předpokládám, že ten příběh znáte a já si mohu ušetřit rekapitulaci prvních čtyř kapitol knihy proroka *Jonáše*. Řád perikop předepisuje na dnešek *kapitulu čtvrtou*, závěrečnou. Do kapitoly předchozí, *třetí*, sáhnu pouze proto, abych sobě i vám připomenul, co dnešnímu vyprávění bezprostředně předchází.

Jonáš zachráněný z útrob veliké ryby napodruhé splnil svůj úkol, varované Ninive činilo pokání. Neposlušný prorok i bezbožné město začali sekat dobrotu, Boží škola je, jak je vidět, účinná, i když to někdy trochu bolí. Nad příběhem se klene dobrý konec. Co bychom chtěli víc? Takřka ve všech prorockých knihách se prorok bezmála beze zbytku ztrácí za proroctvím; nebylo by tedy divu, že nám Jonáš tak najednou zmizel z ninivské scény. V knize, která je spíše novela než prorocství, jde víc o *proroka* než o jeho *prorocství*. Happyend s Ninive nám nedovolí zapomenout na hrdinu příběhu. Lotovi se kdysi moc nechtělo ze Sodomy, Jonáš z Ninive opět přímo prchá. Kam zase utekl? Do bezpečné vzdálenosti od města, na které může za chvíli začít padat s nebe oheň a síra. Na východě od Ninive si udělal jakýsi provizorní přístřešek, a z tohoto svého stanu, z této své pozorovatelně napjatě sledoval, co se bude ve městě dál dít. Uplynulo stanovených čtyřicet dní, které Jonáš proseděl ve svém přístřešku a pozoroval, co se bude ve městě dít. Nestalo se nic. Tedy, stalo se něco neočekávaného: Ninivští se *obrátili* k Hospodinu a Hospodin se *obrátil* k Ninivským, Ninivští se *odvrátili* od svých zlých cest a Hospodin se *odvrátil* od svého úmyslu zničit Ninive.

2.

Jonáš, to už jsme ve *čtvrté* kapitole, se modlí svou druhou modlitbu. „*Věděl jsem, Hospodine, že jsi Bůh milostivý a plný slitování, shovívavý a nesmírně milosrdný, že tě jímá úzkost nad každým zlem.*“ Sumář starozákonního evangelia, kdyby je Jonáš říkal Bohu v děkovné modlitbě za zachránění velikého města. Kdyby se radoval, že vychvácen z jámy nebyl pouze on sám, nýbrž celé jedno pohanské město. Ale je tomu jinak. Jonášova slova jsou slova výčitek, vycházejí z úst proroka planoucího hněvem, „spravedlivým rozhořčením“ zbožného Izraelce nad Boží shovívavostí, která přesahuje všechny meze – a tak staví proroka do trapné situace hlasatele nenaplněných prorocství. *Ach, Hospodine, právě tohle jsem předpokládal, právě toho jsem se v skrytu obával, a proto jsem raději utíkal na sám kraj světa! Věděl jsem, že tvoje trpělivost s hříšníky nezná hranic, věděl jsem, že se dáš ve svém rozhodnutí oblomit, nakonec nesplníš své hrozby a vezmeš své slovo zpět!* Je to vůbec ještě modlitba, není to už rouhání, blasfémie? Už dřív se Jonášovo jednání vyznačovalo leccím, s čím nebylo možno souhlasit. Jeho útek od poslání, jež mu bylo svěřeno, asociální spánek v podpalubí, když ostatní lodníci podnikali všemožné akce na záchranu. Dobře, to by se ještě dalo pochopit. Ale dívat se na to, jak hříšník, jenž byl sám nedávno vychvácen z přívalů Božího hněvu, svému Zachránci vyčte záchranu jiných hříšníků, to je trochu silné kafe pro člověka s průměrným citem pro spravedlnost. Znalci/znalkyni biblických příběhů se vybaví: *Kain*, nepřející Boží přízeň svému bratru Ábelovi; *Josefovi bratři*, žehrající na svého mladšího sourozence; *dělníci na vinici*, nesmíření s dobrotou pána, jenž vyplácí první stejně jako poslední; *starší bratr*, reptající proti tomu, že Otec s otevřenou náručí přijal marnotratného syna; *nemilosrdný služebník*, odmítající prodloužit svému spoluslužebníkovi lhůtu pro zaplacení malého dlužku, ač jemu samému byl odpuštěn dluh daleko větší. Jak daleko má Jonášova modlitba k modlitbě samospravedlivého farizea v chrámě?

Ano, až tady může věřící člověk skončit, až na toto dno dopadne, jakmile zapomene, že je sám jen na milost vzatým, na milost braným hříšníkem! Otřesně otevřená Jonášova modlitba nám dává nahlédnout do prorokovy duše tak hluboko, že to není příjemné ani jemu,

ani nám. V podivuhodném kousku církevní sebekritiky padá maska za maskou, až před námi stojí ten zbožný muž, ten farizejský křesťánek odhalený na samu dřeň. Církevníci, kteří nemohou tu hanu vidět, ať teď raději na chvíli zavřou oči, necírkevníci mohou začít jásat: Vždyť jsme to odjakživa říkali. Pravdu nemají ani jedni ani druhí. Církev nechť se nebojí podívat se do zrcadla, které jí nastavuje její Pán. A svět nechť uzná, že kritika zevnitř svou radikalitou převyšuje kritiku zvenjšku, lépe řečeno: že Boží kritika církve daleko převyšuje všechny kritiky, jimiž církev stíhá tento svět.

Hluchý a ke lkání všeho stvoření, slepý k tápání a klopýtání svých bližních, opojený vlastní křesťanskostí, zaštitěný principy a ideologiemi, vyčkává *křesťanský farizeus* někde v závětrí pokoutně vybudovaných pozorovaten, ale zase dostatečně blízko na to, aby mohl být očitým svědkem, vyčkává konec světa. Kolik že ještě zbývá dnů? Už aby to bylo tady! Lidé se přece nezmění, nepolepší, nic jimi nepohne, a Pán Bůh nemá, proč by měl slevit ze svého spravedlivého rozhořčení, už tak slevoval až dost. A tak začne blažený vlastník Pánaboha vydávat své soudy za jeho soudy, své rozhořčení za Boží hněv, vlastní zraněnou ješitnost za uraženou čest Boží, svou bohorovnost za hájení Boží pravdy! Jako by nikdy neslyšel, že Bůh nechal zazářit svou svatost mezi celníky a nevěstkami; že nechal vláčet své jméno mezi pronárody; že dal zvítězit své spravedlnosti v nespravedlivém odsudku jediného opravdu spravedlivého! Jako by nikdy neslyšel, že všechn svůj hněv soustředil na Syna na kříži! Jako by nikdy nečetl Kristovo: „*Nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych svět spasil*“ (Jan 12,47) a apoštolovo „*Tím, že soudíš druhé, odsuzuješ sám sebe. Neboť soudíš ale činíš totéž.*“ (Římanům 2,16) „*Jako jsou nebesa vyšší než země, tak převyšují cesty mé cesty vaše a úmysly mé úmysly vaše.*“ (Izajáš 55,9)

Ovšem právě proto, že Boží cesty nejsou cesty naše, Hospodin stále ještě celou věc s Jonášem nevzdává. Je *milosrdnější než jeho nemilosrdný prorok*. Ono „Bůh milostivý a plný slitováním, shovívavý a nesmírně milosrdný“ platí i vůči Jonášovi. Daleko víc než na případu pohanského města můžeme pozorovat na případu izraelského proroka, že Boží trpělivost opravdu nezná hranic. Vždyť má trpělivost i se svým nepoučitelným služebníkem, onu trpělivost, kterou my s lidmi nemáme. Co všechno ještě musí z Jonášových úst vyslechnout? „*Nyní, Pane, nechci dál žít. Nejrady bych byl mrtev! Raději tu nebýt, než se muset dívat na Ninive, které tu stále je navzdory mému proroctví!*“ Ano, když růstalo naživu Ninive, přeje si zemřít prorok! Vzpomeňme pro kontrast Abrahamovu péči o Sodomu! Tomu šlo živého Boha a živé obyvatele hříšného města, ne o nějaké věroučné nebo mravnostní principy!“

Hospodin však jedná s Jonášem jako s těžkým pacientem, který se stále znovu vzpírá léčbě. Hovoří s ním, vede s ním jakousi terapii rozhovorem, v němž se ho pokouší přivést k zamyšlení nad problematičností jeho postoje. „*Je dobře, že tak planeš? Jsi se svým hněvem v právu? Máš proč se hněvat?*“ A jako dobrý terapeut mu přehraje před očima jakési „hrané podobenství“: Zastíní jeho horkou hlavu záračným stromem, skočcem (do vyjití ČEPu to byl břechťan), pod nímž Jonáš nalezne na čas lepší stín, než jaký měl ve své chatrči, aby posléze, po seschnutí skočce, úplně zemdlel ve větru a žáru. V reakci na to vmete Hospodinu podruhé do tváře: „*Lépe, abych umřel, než abych žil.*“ Na to Hospodin: „*Je dobře, že pro ten strom právem tak planeš?*“ Na to Jonáš: „*Právem. Plným právem se hněvám a přeji si smrt.*“ A tu se jako v plénu varhan, jako v orchestrálním finále ozve centrální motiv celé knihy: diametrální nesouměřitelnost velkých Božích a malých lidských věcí: *Co je skočec, který přes noc vyroste a přes noc zajde, proti stotisícovému městu?* K objektivnímu „úsudku z menšího na větší“ přistupuje porovnání role subjektu v obou případech. Skočec vzrostl (a také zašel) nezávisle na Jonášově vůli a péči, Jonáš s ním „neměl žádnou práci“, zatímco – zde si musíme doplnit – člověk je na světě výhradně z vůle Boží a péčí Boží: Bůh člověka stvořil, přeje si ho mít vedle sebe jako svobodného partnera a drží nad ním svou ochrannou ruku.

V závěrečné kapitole se dozvídáme všechno potřebné k pochopení celého příběhu: (1) Proč Jonáš před Hospodinem stále utíkal. (2) Proč Hospodin poslal do Ninive před svým hněvem

napřed svého proroka. (3) Proč tam poslal právě tohoto povedeného Jonáše. Po pořádku. (1) Jonáš utíkal před Hospodinem proto, že se domníval, „že „vlastním záměrem“ prorocství nebude soud, nýbrž milost. (2) Ukázalo se, že tak tomu také skutečně je. Slovo milosti ovšem nezaznělo jako abstraktní princip, nýbrž jako kázání soudu, jako konkrétní slovo k Ninive, tedy proti Ninive. Ninivští je nezmateni touto jeho nevlastní formou správně pochopili jako v jeho vlastním obsahu, tedy jako slovo milosti, a uvěřili mu. Tak nakonec došlo toto slovo svého cíle navzdory nenaplnění své litery. (3) Jonáš se na celé historii měl naučit rozumět Božímu milosrdenství, které platí pro všechny, protože jeho, Jonášův Bůh je také Bohem Ninive.

Závěrečná věta celého prorocství ve své zemité starozákonnosti ukazuje na rozdíl mezi abstraktním myšlením theologa a konkrétním myšlením Božím: Jonáš vidí teologická axiomata a etické principy, Hospodin vidí lidi, děti, zvířata. „*A mně by nemělo být líto Ninive, toho velkého města, v němž je víc než sto dvacet tisíc lidí, které dovedou rozeznat pravici od levice, a v němž je i tolik dobytka?*“

3.

Odpověď na otázku, jak to dopadlo s Jonášem, zda nakonec pochopil a přijal bezmeznou velikost Božího milosrdenství či nikoliv, nám tato *kniha dobrých konců* dluží. Jejím posledním slovem je *Boží otázka*. Bůh, který se nedal ve svých cestách zmýlit ani rebelií světa ani nechápavostí a neposlušností církve, se nás ptá, kdy konečně přestaneme jako pohané stavět babylónskou věž sahající až do nebe a kdy se konečně přestaneme jako židé na zemi obklopotvat plotem zákona. Chceme nebo nechceme v pokání žít jen a jen z Božího milosrdenství a přát toto milosrdenství všem? Kniha Jonáš končí, Bůh Jonášův, Bůh Ninive, Bůh Ježíše Krista, náš Bůh zůstává. Amen.